

Ossi Kokko 1969–2019

Kuva: Gary Wornell

Inkerin murteiden tutkijana ja Aleksis Kiven teosten editorina tunnettu filosofian tohtori Ossi Kokko kuoli vaikeaan sairauteen 15. maaliskuuta 2019 Joensuussa. Hän oli syntynyt 26. tammikuuta 1969 Joutsenossa, jonka lukiosta hän kirjoitti ylioppilaaksi vuonna 1988.

Tutkintonsa Kokko suoritti Joensuun yliopistossa (nyk. Itä-Suomen yliopisto). Täällä hänet innosti Inkerin suomalaismurteiden tutkijaksi Ilkka Savijärvi, joka oli 1990-luvun alussa käynnistänyt Muusa Savijärven kanssa inkerinsuomen tilaa tarkastelevan tutkimushankkeen. Ilkka Savijärven graduseminaarissa Kokko alkoi lukuvuonna 1994–1995 tutkia näiden murteiden taivutusmorfologiaa ja morfosyntaksia. Kokko teki lähinnä paikallissijojen käyttöön ja kehitykseen tarkentuneesta aiheestaan väitöskirjaa ensin Suomen Akatemian rahoittamassa Karjalan, Itä-Euroopan ja Venäjän tutkimuksen tutkijakoulussa vuosina 1996–1999 ja sitten Joensuun yliopistossa toimiessaan suomen kielen assistenttina 2000–2008.

Väitöskirjatyo vei runsaan vuosikymmenen. Inkerin suomalaismurteita oli

aiemmin tallennettu vain niukasti, ja metodisestikin aihe vaati kypsytelyä. Aineiston luonne ohjasi Kokon työtä attritiotutkimuksen suuntaan, jota ei ollut aiemmin juuri sovellettu suomalaisiin aineistoihin. *Attritiolla* tarkoitetaan toisen kielen paineesta ja oman kielen käytön puutteesta aiheutuvaa kielellisten rakenteiden häviämisprosessia. Kokko julkaisi aiheesta ensin artikkelin teoksessa *Language contact, variation, and change* (1998) ja tarkasteli tutkimiansa inkeriläisidioletkien paikallissijojen variaatiota Tarton fennougristikongressissa vuonna 2000 pidetyssä ja painettunakin julkaisussa esitelmässä. Vuonna 2003 Kokko toimitti Ilkka ja Muusa Savijärven avustamana kielennäytekokoelman *Enne vanhasii: Pohjois- ja Keski-Inkerin kieltä ja kohtaloita*. Tässä teoksessa on myös Kokon itse kesällä 1997 keräämää aineistoa, mukana myös hauska kuva inkeriläistä bussia helteessä odottelevista kielentutkijoista (s. 131). Kokon aineistoja ja tutkimuksia julkaistiin myös Pietarissa ilmestyneissä *Jazyk i narod* -kokoomateoksissa (2002–2003).

Kokon väitöskirja, jonka osuva otosikko *Inkerinsuomen pirstaleisuus* on mieleen jäävä, ilmestyi vuonna 2007. Teoksessa tarkastellaan sen alaotsikon mukaisesti eräiden sijojen kehitystä murteen yksilöllistymisen kuvastajana. Aineistona on vähintään puolen tunnin mittaisia, keskimäärin 4700 sanetta sisältäviä nauhoitteita 65:ltä eri puolilla Inkerinmaata (tai sittemmin Tartossa tai Pärnussa) asuneelta kielenoppaalta (synt. v. 1903–1943). Kokko luo ensin yleiskatsauksen inkerinsuomen sijajärjestelmään ja tarkastelee sitten yksityiskohtaisesti kolmea tapausta, adessiivin ja allatiivin sekoittumista, illatiivin variaatiota ja komitatiivin kehitystä. Inkerin murteissa sekä adessiivi että allatiivi ovat kehittyneet loppuheittoisiksi, mutta allatiivissa areaalista variaatiota on enemmän. Adessiivin osalta kiinnostavaa on sen laajeneminen genetiivin ja ablatiivin tehtäviin sekä venäjän että viron tälle tarjoamien mallien pohjalta, illatiivissa puolestaan päätteiden runsas variaatio. Pohjois- ja Keski-Inkerissä *hen*-päätte on yleistynyt etenkin suuritaajuisissa sanoissa ilman muiden kielimuotojen tarjoamia malleja, mutta Länsi-Inkerissä ja Virossa tavataan *sse*-päätettä, joka voi olla niin viron kuin vanhastaan inkeröisen ja vatjankin vaikutusta. Samalla tavalla kaksilähtöiseksi paljastuu Ala-Laukaan suomalaismurteessa sekä Virossa asuneilla informanteilla esiintyvä *kä*-komitatiivi. Kokoavasti Kokko olettaa, että kieliyhteisön hajoamisen aiheuttama kielellisten normien höltyminen on johtanut poikkeuksellisen suureen sisäiseen variaatioon ja kielenkäytön muuttumiseen yhä yksilöllisemmäksi. Joitain hänen variaation syitä koskevia tulkintojaan on epäilty, mutta väitöskirja sai varauksetta kiitosta ainutlaatuisen aineiston yksityiskohtaisesta analyysistä.

Jo väitöstä edeltävinä vuosina Kokko oli ollut mukana myös aivan toisenlaisessa hankkeessa. Pirkko Muikku-Wernerin johdolla ja Jarmo Harri Jantusen kanssa hän oli kokoamassa laajaa suomen kie-

len kuvailevaa fraasisanakirjaa, jonka Gummerus julkaisi vuonna 2008 nimellä *Suurella sydämellä ihan sikana*. Sanastotyö oli Kokolle uusi aluevaltaus mutta samalla uran käännekohta. Puoliso ja neljä lasta pysyttivät kodin Joensuussa, mutta uusi työpaikka löytyi Helsingistä. Keväällä 2008 tuore filosofian tohtori palkattiin tutkijaksi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuraan (SKS), jonne oli puolitoista vuotta aiemmin perustettu uusi yksikkö, Edith – suomalaisen kirjallisuuden kriittiset editiot. Tämän ensimmäisenä hankkeena oli ryhdytty toimittamaan Aleksis Kiven teoksia. Tälle työlle Kokko oli uskollinen loppuun saakka, vaikka se edellyttikin jatkuvaa matkustusta Joensuun ja Helsingin välillä.

Murteentutkijana Kokolla oli hyvät valmiudet analysoida Kiven teoksia, joissa yhdistyvät varhaisnykysuomen piirteet, murteellisuudet, erilaiset tyyli- ja rekisterit, vahva ruotsin kielen vaikutus sekä *Raamatusta* ja muusta hengellisestä kirjallisuudesta ammentavat lainat. Tekstikriittisessä toimitustyössä hän analysoi Kiven käsikirjoitusten ja painettujen teosten tekstimuotoja, tunnisti mahdollisia kirjoitus- ja ladontavirheitä sekä vertaili muokattujen käsikirjoitusten tekstikerrostumia ja teosten eri versioiden välisiä eroja. Tekstien toimittamisen ohella Kokko laati Kivi-editioihin lingvistisiä ja intertekstuaalisia sekä historian- tai perinteentutkimuksellisia kommentaari- viitteitä. Vanhan sanaston, murteellisuuksien ja ruotsin kielen mukaan muodostettujen ilmausten selityksissä hän hyödynsi laajasti 1800-luvun sanakirjoja, uudempia sanakirjalähteitä ja korpuksia sekä E. A. Saarimaan kirjaa *Selityksiä Aleksis Kiven teoksiin* (1964). Kunnianosoituksena tälle Kivi-tutkimuksen pioneerille voi pitää Kokon Saarimaasta pitämää esitelmää, joka on julkaistu *Wirmolainen*-lehdessä (12/2013).

Edithin tutkijana Kokko pääsi kehittämään suomalaisen kirjallisuuden teksti-

kriittisiä toimituskäytäntöjä ja laajemmin tekstuaalitieteiden (engl. *textual scholarship*) alaa Suomessa. Aiemmin fraasien parissa alkanut sanastotyö jatkui, kun Kokko ja joukko muita tutkijoita kirjoitti verkkoon uraauurtavan *Tekstuaalitieteiden sanaston* (SKS 2010), jonka aineistosta sittemmin muodostettiin myös oma aihealueensa Tieteen termipankkiin. Kokko osallistui myös Aleksis Kivi -korpus (SKS) -hankkeeseen, jossa hyödynnettiin joukkoistamista SKS:n jäsenistön piirissä. Hankkeessa syntyi XML-koodattu (eXtensible Markup Language), kansainvälistä TEI-standardia (Text Encoding Initiative) noudattava korpus, joka sisältää kaikki Kiveltä säilyneet kirjeet ja teoskäsikirjoitukset sekä kirjailijan elinaikana julkaistut ensipainokset. Korpus luovutettiin 2013 Kielipankille, jonka Korp-työkalussa aineistoa voi tutkia vertailevasti suhteessa muihin aineistoihin.

Kokko ehti itse nähdä kahdeksan valmistunutta painettua tai digitaalista Kivi-editiota vuosina 2010–2019. Ne sisältävät kirjailijan kaikki säilyneet kirjeet sekä yksitoista näytelmää eli koko Kiven draamatuotannon *Canziota* lukuun ottamatta. Kriittisten Kivi-editioiden ohella Kokko ahkeroi toimittajana SKS:n ja Svenska litteratursällskapet i Finlandin yhteishankkeissa, joissa laaditaan digitaaliset editiot Zacharias Topeliuksen lukukirjojen suomennoksista *Maamme kirja* (2018, maammekirja.fi) ja *Luonnonkirja* (ilmestyy 2019). Työssään hengellisen kirjallisuuden tuntijaksikin kehittänyt Kokko innostui pohtimaan myös *Maamme kirjan* eri versioiden raamattusitaatteja, mistä syntyi postuumi katsaus *MikaEL*-verkkolehden (2019).

Inkerin murteiden tutkijaksi Kokko ei enää palannut. Dialektologista asiantuntemustaan hän ennätti hiljan kuitenkin vielä hyödyntää kirjoittamalla artikkelin syntymäseutunsa kielimuodoista Jyrki Paaskosken ja Anu Talkan vuonna 2018 ilmestyneeseen teokseen *Etelä-*

Karjalan historia I: Rajamaa. Alun perin tiedetoimittajaksi tähdännyt Kokko laati vuosien varrella myös lukuisia pieniä yleistajuisia kirjoituksia. Niitä julkaistiin *Sanansaattaja Joensuun yliopistosta* -tiedotuslehdessä, *Hiidenkivessä* ja SKS:n blogissa, jolle hän itse oli keksinyt nimen *Vähäisiä lisiä*. Näin hän pääsi kertomaan tiedeyhteisön elämästä ja uusista tutkimuslöydöistä myös laajemmalle yleisölle. Suomen Länkkäriseuran julkaisemat 1800-luvun suomenkielisen lännenkirjallisuuden editiot ja *Ruudinsavulehden* kirjoitetut jutut toivat esiin myös Kokon jo lapsuudesta saakka tunteman kiinnostuksen Yhdysvaltojen historiaan.

Ossi Kokon monipuolista tutkijanprofiilia fennistiikan ja kriittisten editioiden parissa voi kuvata yhdistelmäksi murteentutkimusta, perinteistä filologiaa, tekstikritiikkiä, soveltavaa kielitiedettä ja digitaalista humanismia. Tutkijanotteeltaan hän oli paljolti aineistolähtöinen löytöretkeilijä. Hänellä oli erityinen kyky löytää tarvittavia tietoja vanhasta kirjallisuudesta ja sanomalehdistöstä mutta myös keksiä uusia kysymyksiä koluttujenkin aineistojen parista. Niin Joensuussa kuin Helsingissä Kokko toimi tiiviissä yhteistyössä eri alojen kollegoiden kanssa. Omaan asennoitumistaan työntekoon hän luonnehti kerran jalkapallosta ottamallaan osuvalla vertauksella: ”En ole koskaan ollut maalihakuinen sentteri vaan pikemminkin syöttöjä jakeleva välihyökkääjä.”

PETRI LAUERMA
etunimi.sukunimi@kotus.fi

SAKARI KATAJAMÄKI
etunimi.sukunimi@finlit.fi

Kirjoittajat ovat Ossi Kokon työtovereita Aleksis Kivi -editioiden toimituskunnasta. Katajamäki on myös SKS:n EDITH-yksikön toimituspäällikkö.